

דף ד

'אמר רבי יצחק... אמר רבי יוחנן: רבי ורבי יהודה בן רועץ... כולוהו סבירא להו...' — כן דרכו של רבי יוחנן בכמה מקומות, להעמיד חכמים בשיטה אחת. ראה ציוני המקומות ביוסף דעת בבא מציעא מז:

על לשון ר"ל **'אם למקרא / למסורת' ולא 'אב'** — ע' במובא בקדושין יח.

'מנין לרביעית דם משני מתים שמטמא באהל, שנאמר על כל נפש מת לא יבא — שתי נפשות ושיעור אחד' — כל האותיות של סופי התיבות שבפסוק זה — כפולות (על כל נפשות מת לא יבא) — רמז לדם הבא משני מתים (בעל הטורים — אמור).

'קרנות קרנות קרנת... (ובע"ב) לטטפת לטטפת לטוטפות' — יעויין ברש"י ובתוס' ובהגהות שבצדי הגליון, שישנן כמה חילוקי נוסחאות בין ספרי תורה שבידנו לאלו המוזכרים בש"ס (וע"ע בשו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן — רלה; שו"ת הרא"ש ג, ז; שו"ת מהר"ם חלאוה קמד. וראה במצוין בגליון הש"ס שבת נה: הפלאה שבערכין — ערך מאה; מרגליות הים — כאן; מאור ישראל — שבת נה: וכעין זה להלן כ. קג. — בנביאים).

ובספר מנחת חינוך (תריג, ג) מובא שזה שאמרו (בקדושין ל) אין אנו בקיאים בחסרות ויתרות — היינו רק בדברים שאין בהם הפרש וחילוק להלכה [כגון 'אחרן' — חסר או מלא], וחילוקים אלו אינם פוסלים את הספר או את התפלין (כן היא דעת המנ"ח. וכבר העירו שבראשונים מפורש הדבר להפך — ע' בהקדמת הרמב"ן לפירוש התורה ובקריית ספר למאירי ועוד), אבל חסרות ויתרות שיוצאת מהן נפקותא הלכתית, כגון 'סכת — סוכות' כמבואר בסוגיא — באלו ודאי אנו בקיאים [ודלא כדעת ה'שאגת אריה'].

וכבר הרגיש שם ממחלוקת הראשונים שבסוגיתנו בענין 'לטוטפות' — לטוטפת! ועוד קשה על דבריו מהמבואר כאן שכתוב קרנות מלא, ואילו במסורת הספרים שבידינו קרנת חסר, והרי דרשו מכך חילוק להלכה. וכיוצא באלו מציינו במקומות נוספים — חילוק בין המוזכר בש"ס לספרים שבידינו — ע' נדה לג. ערכין לב. מנחות לד. ורש"י ואתחנן — הגם שדרשו מכתובים אלו הלכות ודינים. (כן הקשה על המנחת-חינוך בשו"ת שבט הלוי ח"ב קלג, ד. וכתב לחלוק על דבריו, וגם נחלק על מה שהכשיר המנ"ח שינויים שאין בהם נפקותות, וכנ"ל. וע"ע: מנחת שי ויקרא ד, לד; אגרות משה יו"ד ח"א קסג).

'בחלב אמו — יכול בחלב, אמרת יש אם למקרא' — יש לעיין מדוע המסורת משתמעת חלב יותר מחלב? ואולי יש לומר מפני שחלב אינו משתנה בין נפרד לסמיכות, שלא כחלב, שבסמוך הוא חלב, (ככתוב: חלב צאן אם חלב כרים), ואם כן הצורה הקבועה היא חלב, וזו המשתנה לפי ההקשר — חלב (ערש"ש. ודוחק. ובחדושי הר"ן הביא שיש מפרשים שהדיון לאסור גם חלב בבשר אך לא להוציא את החלב, ואמנם רש"י לא פרש כן).

(ע"ב) 'רבי עקיבא אומר אינו צריך, טט בכתפי שתיים, פת באפריקי שתיים' — כלומר, המלים הללו בלשונות כתפי ואפריקי, מקורם מלשון הקודש, שכשבלל הקב"ה את הלשונות בדור הפלגה, נטמעו מלים מלשון הקודש בשאר לשונות, וכן נשתכחו מלים רבות בלשה"ק, ור' עקיבא הראה מאותן לשונות איך המלה 'טוטפת' במקורה בלשה"ק, משמעוהו שתיים שתיים (עפ"י של"ה תושבע"פ טו מסכת פסחים, שמא). וכן כתב הרחיד"א בספרו נחל קדומים (ואתחנן יד). וכיוצא בזה מובא מגורי האר"י, שמתוך שנברא

העולם בלשון הקדש, נשאר מלים בודדות ממנה בלשונות העמים (ע' בספר חדש האביב שבת קטו:). וראה בספר מגדים חדשים שבת לא: שבאר בזה כמה דברים. וע' להלן עו).
ובחדושי הר"ן (להלן פז) מובא שודאי הלכה למשה מסיני היא, ד' טוטפות, אלא שחכמים עשו רמוז מ'ט'ט' פת'.

'אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא, אמר קרא לא תבשל גדי — דרך בישול אסרה תורה' — רש"י
ועוד ראשונים פרשו שהטיגון אינו בכלל 'בישול' ולא אסרה תורה אלא את הבישול. ואולם יש מפרשים באופן אחר (עתוס'). ולשיטתם אפשר שטיגון בכלל 'בישול' ואסור מן התורה בבשר וחלב.
וגם לשיטת רש"י יש לדחות הראיה מכאן, שאפשר שטיגון אסור מן התורה וכוונת הגמרא שאם המדובר על חלב, לא היה נוקט הכתוב לשון 'לא תבשל' שאין זה עיקר המשמעות, אבל בחלב מוכן שנקט הכתוב לשון זה, כי כן דרכו (פרי חדש). או בדרך זו: כמו לענין שבת, הטיגון והצליה הנם תולדות של בישול ולא 'בישול' ממש, הלכך אפשר שאסורות בבשר וחלב מהתורה אבל אינם מפורשות בכתוב (ע' אגלי טל — מלאכת אופה, כב, 1).

וכבר נחלקו גדולי הפוסקים האחרונים, האם טיגון בשר בחלב אסור מן התורה או מדרבנן, ונשאו ונתנו בבאור הסוגיא (ע' פרי חדש, פרי תואר, פרי מגדים ויד יהודה, מחזיק ברכה — יו"ד פז; יד דוד, מהר"ם שיק, גליוני הש"ס — כאן. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ו קה) הביא מדברי המאירי (כאן ובחולין קח): שהטיגון והצליה אינם אסורים מה"ת. [וע' גם בר"ן חולין (מג. בדפי הרי"ף) שאין קליפה מהתורה בב"ח, דדרך בישול אסורה תורה]. וכתב לצרף שיטה זו להקל במקום ספק וכיו"ב. וע' לו עוד בח"א סוס"י קמו).

— לכאורה נראה מכאן שלולא ההכרח הזה מן הכתוב, היה מקום לילך אחר המסורת, למאן דאמר 'יש אם למסורת', ולא אחר המקרא, והיה החלב מותר עם הבשר (ע' רש"י לעיל בסוף עמוד א).

יש לתמוה, אם כן כיצד יתכן דקרינן דבר שאינו אמת? תינח הלכות הגלמודות מיתור הכתוב או שאר דרשות, נמסר לחכמים לנקוט לעיקר את המסורת לענין הדרש, אולם איך ניתן לסתור את פשט הדברים?

ואכן המאירי כתב: 'יש כח ביד חכמים לפעמים לדון על פי קבלתם מכח המסורת במה שאין זו הריסה למקרא, הא במה שהמסורת מכחיש את המקרא, אין לך עמו דין ודברים' — אלא שצריך עיון כיצד יתישבו דבריו אם המשתמע מן הסוגיא? ונראה שודאי אין המשא ומתן בגמרא על פירוש הכתוב עצמו, ולא ס"ד כלל להתיר החלב ולאסור החלב עם הבשר, אלא שהביאו להוכיח מפסוק זה, שהשורש והעיקר הוא במקרא ולא בכתיב, שהרי לולא המקרא כיצד היינו יודעים אם החלב הוא שנאסר עם הבשר, או החלב. ודחו לומר שלעולם אין המקרא עיקר ואם, ולכך יש לדרוש את המסורת כעיקר, וששאלת כיצד נדע שהכוונה לחלב לולא המקרא — מדכתיב 'לא תבשל' נדע הדבר.

וכן אתה אומר לענין טומאת לידה (דלעיל) — ודאי שאין צד בעולם להכחיש המקרא ולומר שבעים, אלא שלולא ההשוואה בין יולדת זכר ליולדת נקבה שאמר ר' יהודה בן רועץ, היה לנו להוכיח מכאן ש'יש אם למקרא' — מדמכרעין ההלכה רק על סמך הקריאה, ודאי היא העיקר גם לענין דרשות התורה. וכשבא ההקש בין זכר לנקבה, שוב י"ל שהמסורת עיקר לענין הדרש, כי ההלכה יכולה להילמד גם לולא הקריאה. [ולאחר שיצאו תלמידיו, החזירים ואמר להם 'יש אם למקרא' — כדי שלא ילמדו מתשובתו שהוא סובר 'יש אם למסורת'. וע' בספר הכתב והקבלה — תוריע, שפרש בדרך אחרת].

(הר"ן הביא פירוש שאין הדיון לעקור פשוטו של מקרא אלא להוסיף עליו. וכן לענין טומאת לידה — ע"ש. ואולם אין כן שיטת רש"י, כנזכר. ולדבריו צריך לפרש כנ"ל).

*

'יראה יראה — כדרך שבא לראות כך בא ליראות' —

'בן אדם, ראה תמיד את בוראך בעיני שכלך, כי ה' השקיף על בני אדם לראות היש משכיל דורש אלקים, היינו שבעיני שכלו דורשו, ובראייתך תעשה רושם, כמו הנעמה שבהסתכלה בביצתה היטב נוצרת ומתקמת בתוך הביצה הנעמה ומתבקעת ויוצאת. וכן ה' בהסתכלו כך ישפיע לך כל מיני שפע וברכה.

ועל זה כתיב **יראה כל זכורך וארז'ל: 'יראה — יראה, כדרך שבא לראות כך בא ליראות.** ולהמון עם הוא ג' רגלים בשנה, בזמן המקדש, אבל למשכילים כל יום תמיד בכל שעה, בכל מקום, בהסתכלך כלפי מעלה ברעותא דלבא, יתעורר עלך אתערותא מרעווא דכל רעוין בריך הוא בריך שמייה לעלם ולעלמי עלמיא' (ספר חרדים — פרק ד' דברי כבושין).

דף ה

הערות ובאורים בפשט

יאם היה מומחה לרבים דן אפילו יחידי. **אמר רב נחמן: כגון אנא דן דיני ממונות ביחידי...** — כתבו הפוסקים שבזמן הזה אין דנים דין 'מומחה לרבים' לדון יחידי בעל כרחו של אדם (שו"ת מהרי"ו קמו, מובא ברמ"א חו"מ ג, ב. 'משמע שליכא בזה חולק' — אגרות משה חו"מ ח"ב ג. וראה באריכות במש"כ בתשב"ץ ח"א קס — על הנהגת הריב"ש בענין זה. וע"ע בשו"ת מהרי"ק ריש שורש פ). ובדיעבד, יחיד המומחה לרבים [דגמיר וסביר, בקי בדינים ובעל שיקול הדעת, אשר חכמתו גלויה ומפורסמת, והוא מנוסה בדינים — כפי שכתבו הראשונים] שדן — דינו דין (ש"ך ג סק"ז כה סק"ג).

ונחלקו הראשונים האם יחיד המומחה לרבים, כמו יפה גם לקבלת עדות או שמא אין לו שם 'בית דין' וצריך לצרף עמו שנים אחרים לצורך קבלת העדויות. ובנתיבות המשפט (חו"מ ג) הכריע שמקבל עדות לצורך עצמו [וכיון שקיבל אין העדים יכולים לחזור מהגדתם הראשונה], אבל בית דין אחר אין יכול לדון על פי קבלת עדות זו, שהואיל ואין כאן 'בית דין' — הרי זה עד מפי עד. (וע' חו"א טו שצידד בדבר).

'אמר רב נחמן... וכן אמר ר' חייא...' — אפשר שאין זה רבי חייא הגדול, תלמיד רבי — שהרי הוא קדם לרב נחמן, אלא אמורא הוא [שמא ר' חייא בר אבא], ולכך הוזכר לאחר רב נחמן (ערוך לנר, ובה יישב קושית מהר"ם שיף. ע"ש).

ומהכא להתם (נמי) מהני, דהכא שבט והתם מחוקק, כדתניא: לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את ישראל בשבט, ומחקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל שמלמדין תורה ברבים' — פרשו בתוספות שלענין הפקעת ממון עדיף כחם של בני בבל שנקראו 'שבט' ורודים את העם במקל, מבני א"י שאין להם כח כפיה חזק כמותם. והטעם, לפי שראש הגולה בא מזרע דוד מן הזכרים, ואילו נשיא שבארץ ישראל — מהנקבות, כמו שאמרו בירושלמי.

וכתב הריב"ש (ומובא בפוסקים חו"מ ג, ד) שמי שהוא גמיר וסביר — מועילה לו רשות מאת המלך, שהרי כתב רש"י שסמכותו של ראש הגולה ליתן רשות לדון, מאת מלך פרס באה, ואם כן קל-וחומר שרשות ישירה מאת המלך מועילה. וכן הסכים לדבריו הש"ך (סקט"ו).

לדעת רבי יאשיה, הכתוב הזה נאמר בדיני נפשות, אבל בדיני ממונות לא למדנו מקור לדין 'נוטה' [אבל גם לדבריו דיני ממונות בשלשה אך מדרשה אחרת, ולא מחמת הכלל 'אין ב"ד שקול'].
שומת קרקע יוצאת מן הכלל, שנעשית בעשרה. וכבר עמדו המפרשים על טעם הדבר.

דף ד

ד. מהי השאלה האם 'יש אם למקרא' או 'יש אם למסורת'?

יסוד השאלה הוא, כאשר ישנה אפשרות לדרוש את הכתוב ולפרשו על פי צורת הקריאה או לפרשו בדרך שונה על פי צורת הכתיב — איזו אפשרות יש להעדיף.
למסקנת הסוגיא שנוי הדבר במחלוקות התנאים, בין שהקרי שונה מן הכתיב [כגון שכתוב לטטפת וקוראים לטוטפות; שבעים כתיב וקרינן 'שבועים'], בין שאינו שונה [כגון: יראה — יִרְאֶה]. (יש אומרים שבאופן זה, לרוב-ככל הדעות יש אם למקרא. ער"ן קדושין ל ובמפרשים כאן).
ואולם כאשר יש הכרח כלשהו לפרש כפי הקרי, הכל מודים שאין ללכת אחר הכתיב. [כגון לא תבשל גדי בחלב אמו — אין לפרש בחלב אמו שהרי דרך בישול אסרה תורה (וזה טיגון — רש"י. ועתוס)].
התוס' (בד"ה כולהו) הראו שלדעת כמה תנאים, במקום שאפשר לקיים שתי הדרשות, המקרא והמסורת — דורשים את שניהם. (וע' כיו"ב במהרש"א על תד"ה ורבנן).

דף ה

ה. א. דיין המומחה לרבים — האם רשאי לדון יחידי?

ב. מה כחה של קבלת רשות לדון מאת ראש הגולה ומנשיאי ישראל שבארץ ישראל?

ג. האם צריך לקבל רשות להורות הוראות בדיני איסור והתר, וממיי?

ד. האם אפשר ליתן סמיכה לדון ולהורות בדברים מסויימים בלבד, וכן למשך זמן מוגבל?

א. מומחה לרבים דן אפילו יחידי, כגון רב נחמן ורבי חייא. ודוקא גמיר וסביר (— בקי ובעל סברא ושיקול הדעת) ומפורסם בחכמתו, ומנוסה הרבה בדינים, ולא טעה בעבר (ערא"ש. והרמב"ם סתם. ומשמע מדבריו (ה,ח) שהדיין האמור בתורה שכשר לדון גזלות וחבלות, הוא בגדר 'מומחה לרבים'). ואפילו לא נטל רשות לדון מאת ראש הגולה.

א. המומחה לרבים יכול לכופף את האדם לידון (תוס' ועוד). ויש אומרים שאם לא נטל רשות אינו

יכול לכפות (עב"ה ג בדעת הרמב"ם. ואין כן דעת התומים).

ב. מפרש"י משמע לכאורה שדין זה אינו מוסכם אלא שנוי במחלוקת התנאים אם מדין תורה כשר היחיד לדון. והתוס' ושאר ראשונים חולקים וסוברים שגם לדעת האומרים צריך שלשה מדאורייתא, תקנו חכמים שמומחה לרבים דן אפילו יחידי.

ג. מוכח מרש"י שאין דין יחיד מומחה לרבים אלא בהודאות והלואות, אבל בגזלות וחבלות וכד', אין דנים אלא שלשה (שהרי לכו"ע צריך שלשה מומחין מדאורייתא). וכן משמע ברמב"ם (סנהדרין ה,ח).

ד. כתב הרא"ש שמומחה לרבים דן יחידי אפילו אינו סמוך, שלא חילקו חכמים. (וכ"מ בתוס' לג.

ד"ה כאן).